

3. ВДАЧОН ф. 1345, оп.1, спр.1, арк. 10.
4. Там само, арк. 10.
5. Там само, ф. 342, оп.1, спр. 1262. арк. 443–444.

Діденко Т.О. Будинок працелюбства в Ніжині

У статті висвітлюється питання відкриття і діяльності Будинку працелюбства в Ніжині.

Ключові слова: Будинок працелюбства, працевлаштування, благодійність.

Діденко Т.О. Дом трудолюбия в Нежине

В статье освещается вопрос открытия и деятельности Дома трудолюбия в Нежине.

Ключевые слова: Дом трудолюбия, трудоустройство, благотворительность.

Didenko T.O. Industrious House in Nizhyn

This article explains opening and activity of Industrious House in Nizhyn.

Key words: Industrious House, ablebodied, charitable.

[надійшло до редакції: 22.08.2012 р.]

УДК 355.48(477)“18/19”

Сергій ЄСЮНІН
(Хмельницький)

До історії 44-ї артилерійської бригади (1897–1914)

Для дослідників минувшини Ніжинщини певну зацікавленість становить історія 44-ї артилерійської бригади, яка в 1910–1914 роках дислокувалася в Ніжині. За останні роки з'явилися публікації в наукових виданнях і на електронних ресурсах, що висвітлюють історію військових підрозділів [28; 29]. Проте, комплексного повного дослідження з історії 44-ї артилерійської бригади поки не існує. Малодослідженими залишаються біографії видатних генералів і офіцерів, які служили у згаданій частині.

44-а артилерійська бригада створена наприкінці ХІХ ст., коли у Київському військовому окрузі проходило формування нових військових підрозділів, аби укомплектувати 2 армійські корпуси. 17 січня 1897 р. наказом військового міністра була заснована 47-а артилерійська бригада, яку ще на стадії формування 20 грудня 1897 р. перенумерували на 44-ту [19]. Фактично 44-у артилерійську бригаду було сформовано до початку лютого 1898 р. у складі двох дивізіонів по 3 батареї в кожному [1, с. 246–247; 27]. Місцем розквартирування призначили селище Млеєвський завод Черкаського повіту Київської губернії [17, с. 219]. Першим командиром став генерал-майор Петро Алоїзович Дзюбандовський, який командував бригадою з січня 1898 до грудня 1899 р. [20, с. 915].

29 грудня 1899 р. командиром бригади призначили полковника (з 1.01.1901 р. – генерал-майор) Василя Олексійовича Сорнева. 5 червня 1903 р. новим командиром бригади став генерал-майор Микола Михайлович Чижов [21, с. 955]. За командування останнього в 1905 р. 44-а артилерійська бригада була передана на підсилення Віленського військового округу, значна частина військ якого приймала участь у російсько-японській війні. Таким чином, бригада залишила Млеєвський завод та передислоку-

валася до Вільно (нині – Вільнюс, Литва), де увійшла до складу 3-го армійського корпусу. 13 червня 1907 р. був представлений новий командир бригади – генерал-майор Микола Павлович Костилов [23, с. 377].

У 1910 р. 44-у артилерійську бригаду повернуто до складу Київського військового округу. Її введено до складу 21-го армійського корпусу (штаб корпусу – м. Київ) і закріплено за 44-ю піхотною дивізією. Зміна дислокації в 1910 р. торкнулася усієї 44-ї піхотної дивізії: її штаб та 2 полки (173-й Кам'янецький і 174-й Роменський) із Черкас перевели до Курська, 175-й Батуринський полк із Умані до Глухова, 189-й Переволоченський із Звенигородки до Чернігова, а згадану 44-у артилерійську бригаду – до Ніжина [10, с. 100–102, 223].

У серпні 1910 р. 44-а артилерійська бригада прибула на квартирування до повітового міста Ніжина Чернігівської губернії. Підрозділи бригади розмістилися в казармах міста, у яких до того – в 1898–1910 роках – дислокувалася 42-а артилерійська бригада (її перевели до Бердичева). Під одну із казарм, зокрема, був пристосований будинок купця Чернова на розі вул. Судейської (нині – вул. Гребінки) та Ліцейської (нині – вул. Леніна) [16, с.134]. Велика група офіцерів виведеної з Ніжина 42-ї бригади залишилися у місті й поповнила склад новоприбулої 44-ї бригади. Це, зокрема, полковники М.В. Ханжин та С.П. Родіонов, капітан М.М. Адамовський, штабс-капітани О.П. Турбін і М.П. Машин, поручики П.К. Седлецький, О.О. Кубеков й інші [9, с. 198; 10, с. 223].

Під час квартирування 44-ї артилерійської бригади в Ніжині відбулося дві зміни командирів: 13 травня 1911 р. замість М.П. Костилова командиром полку призначили генерал-майора Костянтина Андрійовича Пірадова [22, с. 765]. 1 січня 1914 р. він отримав звання генерал-лейтенанта й пішов у відставку, а 23 січня 1914 р. командування бригадою в Ніжині прийняв генерал-майор Дмитро Дмитрович Попов [23, с. 927].

Щодо особового складу та штату 44-ї артилерійської бригади під час її дислокування у Ніжині докладні відомості із зазначенням прізвища, імені, по-батькові та військового звання офіцерів можна знайти у “Календарях Черниговской губернии” за 1911–1914 роки. Так, у виданні 1911 р. зазначено, що бригада мала 2 дивізіони по 3 батареї у кожному. Крім командира – генерал-майора, – склад офіцерів і службовців включав 3 полковники, 8 підполковників, 7 капітанів, 11 штабс-капітанів, 15 поручиків, 6 підпоручиків, 2 лікарі, а також завідувача лазаретом, технічного майстра, ветеринарного лікаря, діловода. Єдине зауваження – у календарі за 1911 р. помилково назване прізвище командира бригади – їм був не Ю.Л. Гаспарін (він командував 42-ю бригадою), а генерал-майор М.П. Костилов [10, с. 223].

На початку серпня 1914 р. мирну службу 44-ї артилерійської бригади перервала Перша світова війна. Під командою генерал-майора Д.Д. Попова артилеристи з Ніжина у складі 44-ї піхотної дивізії відправився до діючої армії. Тут почалася нова історія бригади: важкі героїчні бої на різних фронтах війни у 1914–1917 роках, “українізація” бригади у жовтні 1917 р. Всі ці сторінки заслуговують на окреме дослідження.

Підводячи підсумок довоєнної історії 44-ї артилерійської бригади, зазначимо, що серед офіцерів, які служили в 1910–1914 роках у Ніжині, було чимало видатних військових (див. Додаток). Так, згаданий полковник М.В. Ханжин дослужився до звання генерал-лейтенанта, відзначився на фронтах Першої світової війни, був нагороджений орденами Св. Георгія 3-го та 4-го ступеня, а також Георгіївською зброєю. Микола

Михайлович Адасовський – офіцер із відомого на Ніжинщині роду, був відзначений орденом Св. Георгія (4 ступеня) та Георгіївською зброєю, а з 1918 р., прийнявши присягу на вірність Українській Державі, став командиром полку (див. Додаток). Справжніми героями Першої світової війни стали офіцери В.П. Ашехманов, Г.В. Буженицький, М.П. Величко, В.М. Демитрашев, Л.Л. Кованько, О.О. Кубеков, М.М. Лебедев, М.П. Машин, П.К. Седлецький, О.П. Турбін, К.М. Пустарнаков, – усі вони були відзначені Георгіївською зброєю. Тож до когорти славних імен, життя яких було пов'язане з Ніжином, можна сміливо записати цих військових (див. Додаток).

Таким чином, 44-а артилерійська бригада передостанній із періодів своєї історії (1910–1914 роки) дислокувалася у місті Ніжині. Впродовж указанного періоду цей підрозділ російської армії був остаточно сформований, і згодом гідно проявив себе на фронтах Першої світової війни. Десятки офіцерів і солдатів бригади отримали високі бойові нагороди, 13 з них були відзначені Георгіївською зброєю.

Додаток

Біографії видатних військовослужбовців 44-ї артилерійської бригади, які служили в Ніжині у 1910–1914 роках

Адасовський Микола Михайлович – служив у Ніжині в 42-й артилерійській бригаді у 1908–1910 роках: штабс-капітан, завідувач школою прапорщиків, старший офіцер 3-ї батареї; в 44-й артилерійській бригаді в 1910–1914 роках: капітан, старший офіцер 3-ї батареї.

Походив із відомого дворянського роду Чернігівської губернії, батько – Михайло Осипович Адасовський, доглядач 2-го акцизного управління, згодом мировий суддя, мешкав у Ніжині.

Учасник Першої світової війни. Нагороджений орденом Св. Георгія 4 ст. (07.02.1915 р.) та Георгіївською зброєю (наказ 20.11.1915 р.). У 1914 р. отримав звання підполковника. У 1916 р. переведений до 43-го мортирного артилерійського дивізіону, отримав звання полковника. У 1918 р. прийняв присягу на вірність Українській Державі, з 19.03.1918 р. до 31.10.1918 р. служив в Управлінні Головного інспектора артилерії, з 20.11.1918 р. – командир мінометного полку. В 1919 р. – у Збройних силах Півдня Росії. Евакуюювався на о. Лемнос (Греція). 16.10.1920 р. прибув до Криму у Білу армію, був поранений у боях з Червоною армією, евакуйований до Болгарії, де помер; похований у м. Шипка на російському цвинтарі [2; 8, с. 190; 9, с. 198; 10, с. 223; 11, с. 227; 12, с. 243; 13, с. 248; 14, с. 256].

Ашехманов Всеволод Павлович – служив у Ніжині в 44-й артилерійській бригаді у 1912–1914 роках: поручик, молодший офіцер 1-ї батареї.

Учасник Першої світової війни. Нагороджений Георгіївською зброєю (наказ 21.08.1915 р.) [2; 12, с. 243; 13, с. 248].

Буженицький Григорій Васильович (1858) – служив у Ніжині в 44-й артилерійській бригаді у 1913–1914 роках: полковник, командир 2-го дивізіону.

На службі з 12.04.1878 р. Закінчив Київське піхотне юнкерське та 2-е військове Костянтинівське училища. Направлений до 5-ї резервної пішої артилерійської бригади. Прапорщик (08.08.1881), підпоручик (08.08.1881), поручик (08.08.1885). Закінчив Миколаївську академію Генерального штабу. Штабс-капітан (13.12.1892), капітан (13.07.1897), підполковник (11.10.1904), полковник (01.03.1913). Командир батареї, командир 1-го дивізіону 51-ї артилерійської бригади (01.03.1913–23.08.1913), командир 2-го дивізіону 44-ї артилерійської бригади (з 23.08.1913 р.). Учасник Першої світової війни. Нагороди: ордена Св. Станіс-

лава 2-го ступеня (1902); Св. Анни 2-го ступеня (1906); Св. Володимира 4-го ступеня (1910); мечи та бант до ордену Св. Володимира 4-го ступеня (1913); Св. Володимира 3-го ступеня (1914); мечи до ордену Св. Володимира 3-го ступеня (1915) [13, с. 248; 23].

Величко Микола Петрович – служив у Ніжині в 44-й артилерійській бригаді у 1913–1914 роках: поручик, молодший офіцер 4-ї батареї.

Учасник Першої світової війни. Нагороджений Георгіївською зброєю (наказ 04.07.1916 р.) [2; 13, с. 248].

Демитрашев Валентин Михитарович – служив у Ніжині в 1909–1910 роках у 42-й артилерійській бригаді: поручик, молодший офіцер 5-ї батареї; в 1910–1914 роках – у 44-й артилерійській бригаді: поручик, ад'ютант 1-го дивізіону (з 1910 р.).

Учасник Першої світової війни. Нагороджений Георгіївською зброєю (наказ 04.07.1916 р.) [2; 9, с.198; 10, с. 223; 11, с. 227; 12, с. 243; 13, с. 248].

Кованько Леонід Леонідович (1871–?) – служив у Ніжині в 44-й артилерійській бригаді у 1911–1914 роках: командир 1-ї батареї.

Освіту отримав у Херсонській гімназії. На службі з 26.08.1891 р. Закінчив Київське піхотне юнкерське училище й офіцерську артилерійську школу. Призначений у 40-у артилерійську бригаду, з 1911 р. – у 44-й артилерійській бригаді. Підпоручик (04.08.1892), поручик (04.08.1896), штабс-капітан (27.07.1899), капітан (27.07.1903), підполковник (31.08.1911), полковник (з 23.06.1914). Приймав участь у російсько-японській війні 1904–1905 років і Першій світовій війні. Нагороджений: орденами Св. Станіслава 2-го ступеня (1906), Св. Анни 4-го ступеня (1907), Св. Анни 2-го ступеня (1909), Георгіївська зброя (наказ 04.07.1916 р.) [24, с.1128; 12, с. 243; 13, с. 248].

Костилев Микола Павлович (1852–?) – служив у Ніжині в 44-й артилерійській бригаді у 1910–1912 роках: генерал-майор, командир бригади.

Освіту отримав у 2-й Московській військовій гімназії. На службі з 16.08.1869 р. Закінчив 3-є військове Олександрівське та Михайлівське артилерійські училища (1872). Призначений підпоручиком (17.07.1872) у 34-у артилерійську бригаду. Поручик (29.12.1873), штабс-капітан (09.12.1876). Учасник російсько-турецької війни 1877–1878 років. Капітан (18.12.1878). Закінчив офіцерську артилерійську школу. Командир 3-ї батареї гірського артилерійського полку (30.07.1892–07.04.1893). Підполковник (07.04.1893), командир 5-ї батареї 6-ї резервної артилерійської бригади (07.04.1893–17.08.1900). Полковник (17.08.1900), командир 2-го Сибірського артилерійського дивізіону (17.08.1900–13.06.1907). Генерал-майор (13.06.1907), командир 44-ї артилерійської бригади (13.06.1907–18.02.1912). Інспектор артилерії 2-го Сибірського армійського корпусу (18.02.1912–22.04.1917), генерал-лейтенант (31.05.1913). Учасник Першої світової війни. Звільнений від служби 22.04.1917. Нагороди: ордени Св. Анни 3-го ступеня з мечами та бантом (1877); Св. Анни 2-го ступеня (1890); Св. Володимира 3-го ступеня (1904); Св. Станіслава 1-го ступеня (1910), Св. Анни 1-го ступеня з мечами (26.02.1915), мечи до ордену Св. Станіслава 1-го ступеня (26.02.1915) [5; 23, с.377].

Кубеков Олександр Олександрович, князь (1887 – після 1971 р.) – служив у Ніжині в 42-й артилерійській бригаді у 1909–1910 роках: поручик, молодший офіцер 4-ї батареї; в 44-й артилерійській бригаді у 1910–1914 роках: поручик, молодший офіцер 4-ї батареї (з 1910 р.), діловод 4-ї батареї (з 1913 р.).

Походив із родини карачаївських князів. У 1906 р. закінчив Київський Володимирський кадетський корпус, призначений поручиком у 42-у артилерійську бригаду, з 1910 р. переведений до 44-ї артилерійської бригади. Учасник Першої світової війни. Нагороджений

Георгіївською зброєю (наказ 04.07.1916 р.) [3, с. 307; 9, с.101; 10, с. 108]. Після встановлення радянської влади емігрував у Францію, де став активним діячем білої еміграції, членом організації “Витязь”. Під час Другої світової війни – у складі РОА на окупованій нацистами території СРСР. Після війни мешкав у Франції, активний член низки емігрантських організацій [2; 10, с. 223; 11, с. 227; 12, с. 243; 13, с. 248].

Лебедєв Микола Миколайович (1872–?) – служив у Ніжині в 44-й артилерійській бригаді у 1914 р.: підполковник, командир 3-ї батареї.

На службі з 01.09.1890 р. Закінчив кадетський корпус і 1-ше Павловське військоve училище. Призначений у 4-у резервну артилерійську бригаду, підпоручик (05.08.1891), поручик (05.08.1895), штабс-капітан (19.07.1898), капітан (19.07.1902), підполковник (30.08.1910), командир 5-ї батареї 40-ї артилерійської бригади (30.03.1911). З початку 1914 р. – командир 3-ї батареї 44-ї артилерійської бригади.

Учасник Першої світової війни. Нагороджений Георгіївською зброєю (наказ 20.11.1915) [3, с. 307; 9, с. 101; 10, с. 108]. Серед інших нагород: ордени Св. Анни 3-го ступеня (1905), Св. Станіслава 2-го ступеня (1910) [2; 13, с. 248; 25, с. 972].

Машин Петро Миколайович – служив у Ніжині у 42-й артилерійській бригаді в 1905–1910 роках: підпоручик, діловод 4-ї батареї (з 1905 р.), ад’ютант 2-го дивізіону (з 1907 р.), поручик (з 1909 р.); у 44-й артилерійській бригаді в 1910–1914 роках: штаб-капітан, старший офіцер 2-ї батареї (з 1911 р.), бригадний скарбник (з 1913 р.), капітан (з 1914 р.).

Учасник Першої світової війни. Нагороджений Георгіївською зброєю (наказ 02.11.1916 р.) [2; 6, с. 168; 7, с. 178; 8, с. 190; 9, с. 198; 10, с. 223; 11, с. 227; 12, с. 243; 13, с. 248].

Пірадов Костянтин Андрійович (1855–1918) – служив у Ніжині у 44-й артилерійській бригаді в 1911–14 роках: генерал-майор, командир бригади.

Дворянин вірменського походження (родинне прізвище – Пірадян), син полковника російської армії. На службі з 09.02.1872 р. Закінчив Московську військову гімназію, 3-є військоve Олександрівське училище й офіцерську артилерійську школу. Прапорщик (14.08.1874), підпоручик (25.10.1875), поручик (26.12.1877). Учасник російсько-турецької війни 1877–78 років. Штабс-капітан (18.12.1878), командир батареї Кавказької гренадерської артилерійської бригади, капітан (26.02.1886), підполковник (15.12.1895). З жовтня 1904 р. – командир 3-го дивізіону 34-ї артилерійської бригади, полковник (05.10.1904). З серпня 1910 р. – командир 7-го мортирного артилерійського дивізіону, з травня 1911 р. – командир 44-ї артилерійської бригади, генерал-майор (13.05.1911), з січня 1914 р. – у відставці генерал-лейтенантом (01.01.1914). Переїхав на Північний Кавказ до Кисловодська. У жовтні 1918 р. заарештований більшовиками, після кількадедних знущань і катувань відправлений до П’ятигорська, де 21 жовтня був розстріляний. Нагороди: ордени Св. Станіслава 3-го ступеня з мечами та бантом, Св. Анни 3-го ступеня з мечами та бантом (1877), Св. Станіслава 2-го ступеня з мечами (1878), Св. Владимира 4-го ступеня з мечами та бантом (1879), Св. Анни 2-го ступеня (1889), Св. Владимира 3-го ступеня (1908), Св. Станіслава 1-го ступеня (1912) [3, с. 307; 10, с. 223; 11, с. 227; 12, с. 243; 13, с. 248].

Родіонов Сергій Павлович (1860–?) – служив у Ніжині у 44-й артилерійській бригаді в 1910–13 роках: полковник, командир 2-го дивізіону.

Походив із дворян Могильовської губернії. на службі з 13.07.1877 р. Освіту отримав у Орловсько-Бахтинській військовій гімназії, Михайлівському артилерійському училищі та Михайлівській артилерійській академії. Призначений у 1-шу гренадерську артилерійську бригаду: підпоручик (08.08.1880), поручик (29.11.1882), командир напівбатареї, штабс-капітан (28.06.1886), старший ад’ютант (24.09.1888-6.02.1889), капітан (15.07.1893), підпо-

лковник (19.07.1898), командир 9-ї батареї (19.07.1898–23.04.1910). Полковник (23.04.1910), командир 2-го дивізіону 44-ї артилерійської бригади (13.08.1910–23.08.1913). Наприкінці 1913 р. – у відставці. Нагороди: ордена Св. Станіслава 2-го ступеня (1899), Св. Анни 2-го ступеня (1903), Св. Володимира 4-го ступеня (1908) [10, с. 223; 11, с. 227; 12, с. 243; 26, с. 1121].

Седлецький Петро Карлович – служив у Ніжині в 42-й артилерійській бригаді у 1908–1910 роках: підпоручик, молодший офіцер, в.о. завідувача лазарету бригади; у 44-й артилерійській бригаді в 1910–1914 роках: підпоручик, молодший офіцер, діловод 4-ї батареї (з 1910 р.), поручик (з 1911 р.).

Учасник Першої світової війни. Нагороджений Георгіївською зброєю (наказ 04.07.1916 р.) [2; 9, с. 198; 10, с. 223; 11, с. 227; 12, с. 243; 13, с. 248].

Турбін Олексій Петрович – служив у Ніжині у 42-й артилерійській бригаді в 1907–1910 роках: поручик, бригадний скарбник; у 44-й артилерійській бригаді в 1910–1914 роках: поручик, старший офіцер 1-ї батареї (з 1910), штабс-капітан (з 1911), старший офіцер 2-ї батареї.

Учасник Першої світової війни. У 1915 р. отримав звання капітан, у 1916 р. – підполковник, помічник завідувача слідствами хімічного захисту на Румунському фронті, у 1917 р. – полковник, штаб-офіцер Управління польового інспектора артилерії при Верховному Головнокомандуючому. Нагороджений Георгіївською зброєю (наказ 02.11.1916 р.) та орденом Св. Володимира 3-го ступеня з мечами (3.10.1917). У 1918 р. – в армії Української Держави – полковник, помічник начальника Головного артилерійського управління [2; 9, с. 198; 10, с. 223; 11, с. 227; 12, с. 243; 13, с. 248; 15, с. 72–115].

Ханжин Михайло Васильович (1871–1961) – служив у Ніжині в 42-й артилерійській бригаді у 1909–1910 роках: полковник, командир 1-го дивізіону; у 44-й артилерійській бригаді у 1910–12 рр.: полковник, помічник командира бригади.

Походив із оренбурзьких козаків, народився у Самарканді в родині козачого офіцера. Закінчив Оренбурзький Неплюєвський кадетський корпус (1890) та Михайлівське артилерійське училище (1893). Випущений хорунжим, призначений у кінно-артилерійську бригаду Оренбурзького козачого війська. Сотник (01.07.1896), поручик (14.11.1897). У 1899 р. закінчив Михайлівську артилерійську академію, з 29.03.1899 р. направлений до Туркестанської артилерійської бригади. Капітан (02.06.1899), з 08.08.1903 – командир 4-ї батареї 36-ї артилерійської бригади. Підполковник (02.09.1903), з 19.02.1904 р. – командир 4-ї батареї 3-ї Східносибірської бригади. Учасник російсько-японської війни 1904–1905 років, за бойові заслуги нагороджений орденом Св. Георгія 4-го ступеня з 28.02.1905 р. – штаб-офіцер офіцерської артилерійської школи, полковник (29.06.1906). З 14 травня 1909 р. – командир 1-го дивізіону 42-ї артилерійської бригади (до 09.08.1910 р.), помічник командира 44-ї артилерійської бригади (13.08.1910–19.02.1914). У 1913 р. побував із військовою місією у Франції, нагороджений французьким орденом Почесного легіону. 19.02.1914 р. призначений командиром 19-ї артилерійської бригади.

Учасник Першої світової війни. Показав себе хоробрим і відповідальним начальником, за бої 07.07.1915 р. нагороджений орденом Св. Георгія 3-го ступеня, за бої 11–23.01.1915 р. – Георгіївською зброєю (наказ 10.11.1915 р.). 31.07.1915 р. призначений командуючим 12-ї піхотної дивізії. З 18.04.1916 р. – інспектор артилерії 8-ї армії, зіграв видатну роль в організації наступу Південно-Західного фронту 1916 р. (Брусилівського прориву). 19.12.1916 р. призначений інспектором артилерії армій Румунського фронту. Після Лютневої революції 1917 р. призначений польовим генерал-інспектором артилерії при Верховному головнокомандуючому. Після Жовтневого перевороту переїхав до м. Троїцька Оренбурзької губернії, де згодом отримав пропозицію від більшовиків перейти на службу до Червоної армії. Відмовившись від пропозиції, виїхав у Сибір, де вступив до війська Тимчасового Сибірського

уряду. В 1918 р. сформував Уральський корпус, був його командиром. У першій половині 1919 р. – командуючий Західної окремої армії на східному фронті, 20.04.1919 р. отримав звання генерала-від-артилерії. 06.10.1919 р. призначений військовим міністром уряду А.І. Колчака, займав цю посаду до 04.01.1920 р. Після поразок Білої армії в 1920 р. виїхав до Китаю (Маньчжурії), де працював картографом, був активістом з упорядкування російських цвинтарів у Порт-Артурі й інших містах. Після заняття радянськими військами Маньчжурії заарештований (15.09.1945) органами СМЕРШ. Засуджений на 10 років, відбував покарання у в'язницях міст Володимира та Ухти (Комі АРСР). Після звільнення жив у Ташкенті (Узбекистан) і Джамбулі (Казахстан), де помер. Реабілітований посмертно в 1992 р. [5; 9, с. 198; 10, с. 223; 11, с. 227; 12, с. 243; 13, с. 248; 23, с. 624].

Шейдеман Георгій (Юрій) Михайлович (1867–1940) – служив у Ніжині у 44-й артилерійській бригаді в 1910–1912 роках: полковник (з 1910 р.), командир 1-го дивізіону.

Походив із дворян, брат генерала-від-кавалерії С. Шейдемана. Освіту здобув у Петровсько-Полтавському кадетському корпусі. В службі з 31.08.1884 р. Закінчив Михайлівське артилерійське училище. Призначений у 8-у артилерійську бригаду. Підпоручик (07.08.1885), поручик (21.12.1889). Закінчив Миколаївську академію Генерального штабу (1895). Ад'ютант начальника артилерії 15-го армійського корпусу (12.10.1891). Штабс-капітан (25.07.1895), старший офіцер 1-ї батареї 4-го мортирного полку (23.12.1895). Капітан (27.07.1899). Учасник російсько-японської війни 1904–1905 років. Підполковник (12.02.1905). Командир 7-ї Східносибірської гірської батареї. Полковник (08.08.1910), командир 1-го дивізіону 44-ї артилерійської бригади (08.08.1910–27.10.1912). Командир 21-го мортирного артилерійського дивізіону (з 27.10.1912 р.).

Учасник першої світової війни. Генерал-майор (13.10.1914), командир 33-ї артилерійської бригади (1915–31.05.1916). Нагороджений Георгіївською зброєю (наказ 21.11.1916 р.). У 1915–1917 роках виконував обов'язки інспектора артилерії 21-го та 4-го армійських корпусів, 5-ї армії. Генерал-лейтенант (17.01.1917) з призначенням командиром 48-го армійського корпусу (17.01–05.06.1917). З 1918 р. – в Червоній армії, брав участь у реорганізації військ, формуванні артилерійських частин, підготовці командних кадрів. З 21.08.1921 р. – начальник артилерії Червоної армії, з 1922 р. – начальник бронесил Червоної армії. Заарештований у листопаді 1929 р. У лютому 1930 р. звільнений. Нагороди: ордена Св. Станіслава 2-го ступеня (1904), Св. Анни 2-го ступеня з мечами (1905), Св. Володимира 4-го ступеня з мечами і бантом (1905), Св. Володимира 3-го ступеня (1911), Св. Станіслава 1-го ступеня з мечами (15.08.1916), Георгіївська зброя (21.11.1916) [5; 10, с. 223; 11, с. 227; 23, с. 158; 27, с. 135].

Джерела та література

1. Артиллерия / Сост. В.В. Квадри. – Справочная книжка Императорского Главной квартиры / Под ред. В.К. Шенк. – СПб., 1909. – 474 с.
2. Военный орден Святого Великомученика и Победоносца Георгия. Именные списки 1769–1920. Библиографический справочник / Отв. сост. В.М. Шабанов. – М. : Русский Мир, 2004. – 928 с.
3. Волков С.В. Генералитет Российской Империи: энциклопедический словарь генералов и адмиралов от Петра I до Николая II / С.В. Волков ; в 2-х т. – М. : Центрополиграф, 2009. – Т.2. – С. 470 с.
4. Георгиевский архив. Сборник. – Екатеринбург, 2004. – Вып. 3. Списки нижних чинов – георгиевских кавалеров.
5. Залесский К.А. Кто был кто в Первой мировой войне / К.А. Залесский. – М. : АСТ, 2003. – 896 с.
6. Календарь Черниговской губернии на 1906 год. – Чернигов, 1906. – 281с.
7. Календарь Черниговской губернии на 1907 год. – Чернигов, 1907. – 297с.
8. Календарь Черниговской губернии на 1908 год. – Чернигов, 1908. – 320 с.
9. Календарь Черниговской губернии на 1909 год. – Чернигов, 1909. – 331с.

10. Календарь Черниговской губернии на 1911 год. – Чернигов, 1910. – 376 с.
11. Календарь Черниговской губернии на 1912 год. – Чернигов, 1911. – 385 с.
12. Календарь Черниговской губернии на 1913 год. – Чернигов, 1912. – 407 с.
13. Календарь Черниговской губернии на 1914 год. – Чернигов, 1914. – 453 с.
14. Календарь Черниговской губернии на 1915 год. – Чернигов, 1914. – 462 с.
15. *Монкевич Б.* Організація регулярної армії Української Держави 1918 р. (Підготувала до друку М. Дядюк). // Україна в минулому. – Вип. 7. – К. ; Львів, 1995. – С. 72–112.
16. *Спасский И.Г.* Нежинские каменницы / И.Г. Спасский // Ніжинська старовина: Науковий історико-культурологічний збірник. – 2005. – Вип. 1 (4). – С. 133–136.
17. Общий список офицерским чинам Русской императорской армии / Сост. по 1 января 1910. – СПб., 1910. – 1123 с.
18. Памятная книжка Киевской губернии на 1904 год. – К., 1904. – 274 с. ; прилож.
19. Полное собрание законов Российской империи. Собрание третье. – Т.27. – СПб., 1900. – № 14.797.
20. Список генералам по старшинству / Сост. на 1 мая 1899. – СПб., 1899. – 915 с.
21. Список генералам по старшинству / Сост. на 1 мая 1906. – СПб., 1906. – 1325 с.
22. Список генералам по старшинству / Сост. на 1 января 1913. – Ч.1. – СПб., 1913. – 881 с.
23. Список генералам по старшинству / Сост. по 15 апреля 1914. – Ч.1. – СПб., 1914. – 980 с.
24. Список генералам по старшинству / Сост. по 10 июля 1916. – Петроград, 1916. – 189 с.
25. Список полковникам по старшинству / Сост. по 15 мая 1913. – СПб., 1913. – 1586 с.
26. Список полковникам по старшинству / Сост. по 1 марта 1911. – СПб., 1911. – 1360 с.
27. Список полковникам по старшинству / Сост. по 1 марта 1914. – СПб., 1914. – 1439 с.
29. 175-й пехотный Батурицкий полк [Электронный ресурс] // Русская императорская армия [веб-сайт]. – [20.09.2012]. – Режим доступа: <http://regiment.ru/reg/П/В/175/1.htm>. – Назва з екрану (20.09.2012).
28. [Учреждена 17.01.1897 г., как 47-я Артиллерийская бригада] [Электронный ресурс] // Антология форменной одежды частей Российской армии [веб-сайт]. – 06.06.2012. – Режим доступа: <http://www.antologifo.narod.ru/pages/list/histore/ist44abr.htm>. – Назва з екрану (20.09.2012).

***Есюнін С.М.* До історії 44-ї артилерійської бригади (1897–1914)**

Розглянуто історію 44-ї артилерійської бригади в 1897–1914 роках і подано біографічні відомості про видатних військовослужбовців, що служили в роки дислокування бригади у місті Ніжині в 1910–1914 роках.

Ключові слова: 44-а артилерійська бригада, генерали, офіцери, м. Ніжин.

***Есюнин С.Н.* К истории 44-й артиллерийской бригады (1897–1914 гг.)**

Рассмотрено историю 44-й артиллерийской бригады в 1897–1914 гг. и подано биографические данные о выдающихся военнослужащих, служивших в годы дислокации бригады в г. Нежине в 1910–1914 гг.

Ключевые слова: 44-я артиллерийская бригада, генералы, офицеры, г. Нежин.

***Yesyunin S.M.* On the history of the 44 Artillery Brigade (1897–1914)**

There is a history of the 44 Artillery Brigade in 1897–1914 and biographical information about the outstanding military who served during the deployment of the Brigade in the town of Hlukhiv in 1910–1914.

Key words: 44 Artillery Brigade, generals, officers, Nizhyn.

[надійшло до редакції: 01.10.2012 р.]